

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної роботи

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ
ДОПОМОГИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИМ СІМ'ЯМ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B20
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Тернавський Денис Володимирович

Керівниця: *Гевчук Н.С.*,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри соціальної роботи, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	7
1.1. Характеристика малозабезпечених сімей	7
1.2. Право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу	17
1.3. Особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям	25
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	33
2.1. Характеристика методів дослідження потреб малозабезпечених сімей.....	33
2.2. Експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей	35
Висновки до розділу 2	45
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З плином часу, а особливо в періоди трансформацій суспільства, вимоги до функцій сім'ї суттєво зростають. Її соціальна вага ґрунтується на тому, що вона виступає ключовою ланкою первинної соціалізації особистості. Саме в сім'ї закладаються фундаментальні основи соціального становлення людини як члена суспільства. Це відбувається через передачу певних правил, моделей поведінки, цінностей та соціальних норм.

Сім'я як соціальний інститут зазнає впливу суспільних змін, що може призводити як до позитивних та і негативних явищ. Трансформаційні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві, торкаються сім'ї та призводять до проблем всередині неї, що відбивається головним чином на її основних функціях. Настає криза сім'ї, яка полягає у тому, що сім'я не задовольняє потреби суспільства в фізичній та духовній репродукції населення, суспільство ж не забезпечує нормальних умов життєдіяльності сім'ї.

Криза сім'ї є доволі поширеною та виявляється у розвитку проблемних сімей, зміні суспільних та сімейних цінностей, зменшенні показників народжуваності дітей, значній кількості розлучень, ослабленні виховної функції сім'ї, появі психологічних проблем членів сім'ї, тощо.

Багато сімей стикаються зі значними складнощами, які безпосередньо пов'язані з кризовими явищами, що відчутні як у всьому українському суспільстві, так і в окремих його сферах. Ці проблеми негативно впливають на внутрішню атмосферу в родині та викликають стійкі сімейні проблеми.

Сучасні соціально-політичні та економічні виклики, такі як фінансова нестабільність, зростання соціальної та майнової нерівності та військова загроза, призвели до значного погіршення рівня життя більшості українців.

Серйозною проблемою є нестабільність економічної ситуації, що призводить до збільшення кількості малозабезпечених сімей. Багато сімей змушені стикатися з фінансовими труднощами, що можуть значно позначитися на їх забезпеченості.

Малозабезпечені сім'ї є особливою категорією, що мають ряд проблем, які потрібно усвідомити та переосмислити з метою винайдення шляхів для покращення умов, у яких перебуває така сім'я.

Оскільки сім'я є первинним осередком суспільства то забезпечення високого рівня життя сімей відіграє велику роль для держави.

За останніми даними Міністерства соціальної політики, в Україні державну соціальну підтримку отримує 5,6 млн. сімей, які мають дітей до 18 років. Це становить 38% від усіх сімей країни. Сьогодні в Україні ризику малозабезпеченості особливо піддаються молоді сім'ї, яким важко забезпечити стійке матеріальне становище через нестабільну економічну та політичну ситуацію в державі. Діти з малозабезпечених сімей відчують наслідки бідності протягом всього свого життя, оскільки вона впливає на їхній фізичний, соціальний та когнітивний розвиток.

Соціальна допомога є грошовою допомогою, що здебільшого фінансується з державного та місцевих бюджетів, а також добровільних пожертвувань. Така допомога надається особам, які зазнають нестатків, як на основі перевірки їх доходу та засобів існування, так і за певними критеріями, без такої перевірки.

Дослідженню системи державних соціальних допомог присвятили свої праці І. С. Андрієнко, Н. Б. Болотіна, Т. В. Деркачова, Д. Є. Кожевніков, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, О. Є. Мачульська, В. Л. Стрепко та ряд інших науковців. Проблеми малозабезпеченості в Україні та шляхи її вирішення досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, такими як І. Андрієнко, О. Давидюк, М. Коломойцев, М. Сокол, В. Стрепко, О. Ярошенко, Л. Потабенко та ін.

Питання правового регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні важливе, оскільки воно пов'язане з матеріальним забезпеченням соціально незахищених сімей.

Для розуміння проблеми і можливих механізмів її вирішення потрібен моніторинг та аналіз ситуації із підтримкою малозабезпечених сімей. Це важлива тема, яка потребує уваги та дослідження.

Мета роботи — вивчити особливості надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Визначена мета передбачає вирішення таких основних завдань:

1. Схарактеризувати малозабезпечену сім'ю як об'єкт соціальної роботи
2. Дослідити право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу
3. Визначити особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.
4. Здійснити експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей.

Об'єктом дослідження є малозабезпечені сім'ї.

Предметом дослідження є особливості надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять аналіз, узагальнення та систематизація літературних джерел з проблеми дослідження, анкетування малозабезпечених сімей, метод статистичної обробки даних.

Теоретична значущість дослідження: дослідження дає можливість обґрунтувати особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати нашого дослідження можуть використовуватись у професійній діяльності фахівців у галузі соціальної роботи при наданні соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Апробація роботи. Основні результати кваліфікаційної роботи бакалавра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю (Гевчук Н.С., Тернавський Д.В. Загальна характеристика проблем малозабезпечених сімей. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна.*

Вип. 39. [Електронний ресурс] / за ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2024. 228 с., С. 131-136).

Експериментальна база дослідження: Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Кам'янець-Подільської міської ради.

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел (найменування).

РОЗДІЛ 1

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1 Внутрішньо переміщені особи як суб'єкт соціального захисту населення

Сім'я - це не просто група людей, які живуть разом. Це малий, але міцний соціальний осередок, що протягом століть формувався і розвивався. Члени сім'ї об'єднані не лише кровними узами, але й спільним побутом, емоційним зв'язком, взаємною підтримкою та відповідальністю один за одного. Ці зв'язки є джерелом сили та стійкості для кожного члена сім'ї.

Одночасно сім'я – це соціальний інститут, що задовольняє потреби суспільства у відтворенні населення, організації навчально-виховної роботи, реалізації суспільного споживання, передачі культурної спадщини та ін.

Кожна сім'я, незалежно від її матеріального стану (заможна, бідна), складу (повна, неповна, багатодітна), місця проживання (село, місто) тощо, у процесі свого розвитку переживає кризові періоди [44, с. 55].

Криза – це баланс між можливістю розвитку та ризиком виникнення ще більших проблем, зокрема тих, які можуть призвести сім'ю до стану вразливості, складних життєвих обставин [44, с. 56].

Варто взяти до уваги три групи факторів, наявність яких за несвоєчасного втручання призводять до виникнення складних життєвих обставин, які сім'я не в змозі самотійно подолати [44, с. 20]:

1. Кризові явища в соціально-економічній сфері (падіння життєвого рівня, зростання бідності сімей і погіршення умов утримання дітей; скорочення соціальної інфраструктури дитинства і різке зниження рівня соціальних гарантій для дітей та сімей; невирішені житлові проблеми; вплив асоціальних груп у мікросередовищі життєдіяльності сім'ї/дитини).

2. Психолого-педагогічні фактори (проблеми, пов'язані з внутрішньосімейними стосунками і вихованням дітей у сім'ї: самоусунення батьків від виховання, нехтування потребами дітей, відчуження поколінь тощо).

3. Фактори біологічного характеру (фізичні або психічні хвороби батьків, різні форми залежності у батьків, погана спадковість у дітей, наявність у сім'ї дітей з інвалідністю тощо).

Вразливі групи населення - особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників [43, с. 30].

Вразливість – це стан незахищеності сім'ї, зумовлений наявністю внутрішніх чи/та зовнішніх факторів ризику або появою нових, які порушують баланс і негативно впливають на стан задоволення потреб дитини [43, с. 30].

Характерними ознаками для більшості сімей у стані вразливості є розгубленість, пасивність, невміння висловити свої проблеми і потреби, сформулювати свої цілі і завдання, слабке спілкування, емоційна закритість, брак уваги (або агресія) стосовно дітей, нерідко нехтування інтересами дітей [44, с. 60].

Вразлива сім'я – це сім'я, яка має ознаки неналежного виконання батьками обов'язків щодо виховання та розвитку дитини, що створює загрозу виникнення складних життєвих обставин.

Складні життєві обставини - обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно [38].

Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини [38]:

1. похилий вік;
2. часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
3. невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
4. психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
5. інвалідність;
6. бездомність;

7. безробіття;
8. малозабезпеченість особи;
9. поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
10. ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
11. втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
12. жорстоке поводження з дитиною;
13. насильство за ознакою статі;
14. домашнє насильство
15. потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
16. шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;

Сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах, - сукупність осіб, які проживають разом, і пов'язані спільним побутом, взаємними правами й обов'язками. Однією з характеристик цієї сім'ї є наявність обставин, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність, наслідки яких сім'я не може подолати самотійно.

Складні життєві обставини негативно впливають на життя, стан здоров'я та функціонування сім'ї, що призводить до проблем в сім'ї. Однією з таких обставин є малозабезпеченість.

Малозабезпеченість - це явище, при якому з поважних або незалежних причин від особи або сім'ї середньомісячний дохід нижчий від прожиткового мінімуму, встановлений для окремих громадян або сім'ї. Мається на увазі, що внаслідок матеріальних нестатків малозабезпечені верстви населення не мають можливості харчуватися відповідно до місцевих стандартів, не мають можливості сплачувати за комунальні послуги та за житло, виходячи із своїх потреб, не мають можливості лікуватися та відпочивати, забезпечуючи відновлення втраченого здоров'я та працездатності, також не мають можливості оплачувати навчання [32, с. 178].

О. Мачульська виділяє такі критерії категорії «малозабезпеченість»: 1) дохід; 2) майно; 3) незалежні від сім'ї причини бідності. Крім наведених вище ознак, А. Лушніков як критерій виділяє також прожитковий мінімум. Важко погодитись із такою точкою зору, оскільки прожитковий мінімум є одиницею виміру не тільки межі бідності чи малозабезпеченості, а й стандартом, на основі якого закріплюються інші державні соціальні гарантії. Цей базовий соціальний стандарт більш стосується принципу універсальності, а визнання сім'ї малозабезпеченою здійснюється за принципом адресності [31, с. 99].

М. Сокол виділяє такі критерії, які формують поняття «малозабезпеченість»: 1) дохід однієї особи чи середньомісячний сукупний дохід; 2) майно як отримання одноразового чи регулярного доходу від його використання; 3) незалежні від особи причини настання такого матеріального становища. Він викладає поняття «малозабезпеченість» у такому змісті: це матеріальний стан, за якого індивідуальний дохід особи чи середньомісячний сукупний дохід сім'ї із незалежних від них причин та з урахуванням коштів від використання майна є нижчим за прожитковий мінімум, установлений державою [31, с. 99].

На переконання І. Андрієнко, малозабезпеченість є неспроможністю особи, зумовлену об'єктивними обставинами задовольнити основні, а у випадках, передбачених законодавством, й додаткові потреби власного існування на рівні прожиткового мінімуму [31, с. 100].

Отже, малозабезпеченість є таким станом сім'ї, коли остання не може задовольнити свої потреби в одязі, харчуванні та інших засобах існування. Причини, внаслідок яких сім'я стає матеріально незахищеною, носять об'єктивний характер, тобто не залежать від волі людини. Це певні складні життєві обставини, які визнаються суспільством поважними. До таких обставин можна віднести інвалідність, похилий вік членів сімей, соціальний (сімейний) стан допомоогодержувачів (багатодітні сім'ї) тощо. У таких випадках є реальна потреба сім'ї у соціальній допомозі.

Сім'я є прикладом унікального поєднання різнопланових збалансованих характеристик. Саме завдяки здатності до самоврегулювання вона є найгнучкішим

елементом соціальної структури, здатним швидко реагувати на зовнішні та внутрішні впливи. Вона виступає провідним чинником соціалізації особистості, а також першоосновою подальшого розвитку особистості. Сім'я реагує на будь-які зміни. У ситуації зuboжіння малозабезпеченій сім'ї знижується здатність задовольнити потреби своїх членів; у випадку розквіту – з'являються споживацькі тенденції.

Про вплив стану малозабезпеченості на рівень та якість життя конкретної сім'ї свідчить соціальна статистика. Малозабезпечені сім'ї витрачають 57% доходу на продукти харчування, 50,1% з них не мали достатньо коштів споживати страви з м'ясом, курятиною, рибою через день; 52,4% – оновлювати одяг та взуття для холодної пори року для дорослих один раз на 5 років; 30,8% – придбати новий одяг та взуття для дітей; 30,6% 14 не мали водогону; 35% не мали каналізації у своєму житлі. Кожній п'ятій сім'ї бракувало коштів для отримання професійної освіти (18,4%), а 42,4% через дефіцит коштів не купували ліки та медичне приладдя, призначені лікарем.

Малозабезпечені сім'ї походять з різних верств населення та мають унікальний життєвий досвід, що призвів до їх поточної ситуації. Через ці відмінності важко дати однозначне емпіричне визначення цієї групи.

Малозабезпечені сім'ї — це сім'ї, які чутливі до потрясінь через брак фінансових ресурсів і мереж підтримки, навіть якщо вони можуть заробляти більше, ніж прожитковий мінімум для сімей.

Відповідно до Закону України “ Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям”, малозабезпечена сім'я - сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї [35].

У Законі України "Про прожитковий мінімум" дано таке визначення прожиткового мінімуму: "прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я, набору продуктів харчування, а також мінімального набору

непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості" [37].

До складу такої сім'ї входять чоловік, дружина; рідні, усиновлені та підопічні діти цих осіб, у тому числі й діти, які навчаються за денною формою навчання у закладах вищої освіти I - IV рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладах до досягнення двадцяти трьох років і не мають власних сімей, неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I та II групи або інвалідами I групи і проживають разом з батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; особа, яка проживає разом з самотнім інвалідом I групи і здійснює догляд за ним. До складу названого типу сім'ї не долучаються особи, які перебувають на повному державному утриманні [35].

Така сім'я не може виконувати свої функції через виникнення умов, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самотійно. Виконання або невиконання сімейних функцій має величезне значення для її життєдіяльності, розвитку та соціалізації всіх членів сім'ї. Навіть неповне виконання однієї або кількох функцій може призвести до розладу відносин між членами сім'ї або навіть до її розпаду.

Через безліч обставин сім'ї з низькими доходами стикаються з безліччю проблем, що перетинаються. Зовнішні потрясіння та внутрішні обставини в сукупності створюють переважну мережу факторів, що підривають здатність сімей та окремих осіб пом'якшити своє становище. Досягти висхідної соціальної мобільності стає все важче, особливо для малозабезпеченої сім'ї. Через обмеженість фінансових ресурсів сім'ї з низькими доходами більш вразливі до непередбачених подій. Вони менш здатні впоратися та відновитися, коли відбуваються непередбачені ситуації, такі як госпіталізація, смерть годувальника, рецесія чи пандемія.

Низький дохід може мати значний вплив на сім'ю і призвести до її дестабілізації, насамперед до послаблення захисної функції сім'ї, як матеріальної,

так і психологічної. Це явище характеризується рядом проблем, що притаманні малозабезпеченій сім'ї.

По-перше, малозабезпечена не сім'я не в змозі повністю задовольнити свої матеріальні потреби. Важливою проблемою сім'ї є її матеріальне забезпечення – загальний рівень життя, в який входить і рівень заробітної плати, і забезпеченість товарами широкого вжитку, благоустрій побуту, організація вільного часу тощо [40, с. 159].

Життєдіяльність сім'ї безпосередньо пов'язана із задоволенням певних потреб її членів, які й зумовлюють різні функції сім'ї. Зрозуміло, що проблема матеріальної забезпеченості сім'ї не єдина для нормального її функціонування, але це той фундамент, який дає змогу кожній сім'ї отримати все необхідне для усіх її членів і, перш за все, для дітей [4, с. 12]. Тобто, для того щоб сім'я нормально функціонувала, вона повинна мати можливість задовольняти всі свої потреби.

Малозабезпечена сім'я стикається з численними матеріальними проблемами, які впливають на їхнє щоденне життя. Недостатній дохід є основною причиною матеріального стресу для таких сімей. Життя в умовах малозабезпеченості вимагає багато зусиль та фінансових затрат, через що сім'ям доводиться економити на основних потребах. Раціон харчування таких сімей є обмеженим та не завжди здоровим, що негативно впливає на фізичний розвиток дітей. Переважна більшість малозабезпечених сімей мешкає у житлі, площа та комфорт якого не задовольняє елементарних потреб, а відсутність достатніх фінансових ресурсів також може призвести до становлення небезпечних умов проживання, таких як негігієнічні умови або недостатня теплоізоляція житла. Малозабезпечені сім'ї практично не мають можливості оплачувати послуги освіти, туристичні, рекреаційні послуги, та не завжди можуть собі дозволити медичне обслуговування, що може призвести до погіршення стану здоров'я та поширення захворювань. Іншою проблемою є працевлаштування членів сім'ї. Часто ця проблема посилюється незнанням законів та інформації про ті пільги, які покладені таким сім'ям. Вживання малозабезпеченої сім'ї в сучасних умовах

можливо шляхом підвищення власних доходів (особиста ініціатива, вторинні заробітки, робота підлітків).

По-друге, окрім матеріальних потреб, в кожній сім'ї є духовні потреби. Задоволення духовних потреб сім'ї має вирішальне значення для загального благополуччя та щастя її членів. Духовне задоволення забезпечує відчуття мети, сенсу та зв'язку з чимось більшим, ніж ти сам. Це допомагає людям розвинути почуття ідентичності, цінності та переконання, які керують їхніми діями та рішеннями. У контексті сім'ї задоволення духовних потреб може сприяти почуттю приналежності, єдності та спільної мети.

Проте, варто зауважити, що матеріальні та духовні потреби взаємопов'язані, тому що, відсутність задоволення базових потреб, таких як їжа, житло, одяг і т.д., може створювати значні перешкоди для духовного розвитку, та призводити до психологічних проблем. Коли людина зосереджена на виживанні, їй важко думати про щось інше.

Недостатність ресурсів може призвести до відчуття безсилля та незадоволення власним життям. Це може призвести до зниження самооцінки та почуття гідності. Основною проблемою є брак доступу до культурних та розважальних заходів, що також може поглиблювати почуття відчуженості та соціальної ізоляції. Батькам стає важко підтримувати баланс між роботою та особистим життям, що не дозволяє їм проводити час удома, піклуючись про своїх дітей, а також бути активними та брати участь у шкільній, позакласній діяльності та громадському житті. За цих умов стає неможливий духовний та інтелектуальний розвиток дітей, а найголовніше їх соціалізація. Через це батьки можуть відчувати відповідальність та провину за нездатність забезпечити своїм дітям нормальне життя.

Не меншим є вплив малозабезпеченості на сферу відносин у сім'ї. Низький рівень життя може створити значний стрес для сімей та може сприяти конфлікту між батьками, який відіграє ключову роль у динаміці сім'ї та може бути провісником негативних наслідків для дітей. Конфлікти можуть також виникати між дітьми та батьками через економічний тиск.

Специфічні проблеми виникають при соціальній роботі з такими сім'ями. Соціальний працівник при роботі з малозабезпеченою сім'єю повинен враховувати що різні сім'ї залежно від складу, чисельності, статевовікових характеристик, освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня її членів, їх особистісних характеристик володіють різним адаптаційним потенціалом, різними можливостями реалізації цього потенціалу. Аналізуючи вищевказані проблеми, можна зазначити, що адаптивні можливості малозабезпечених сімей низькі. При роботі з малозабезпеченими сім'ями соціальний працівник буде зустрічатися з відсутністю ініціативи та пасивністю членів сім'ї, перекладанням відповідальності на інших та прагнення звинувачувати в своїх бідах інших (членів сім'ї, громаду, державу). Для таких сімей характерне невміння ставити цілі і домагатися їх через острах ризику.

Детальний аналіз статистичних даних щодо соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями свідчить про те, що представники даної категорії клієнтів дуже рідко йдуть на контакти з представниками держави, суспільства та різноманітних органів соціального забезпечення за винятком випадків, які передбачені законодавством, або ж якщо вони сподіваються на допомогу матеріального характеру (виплати, субсидії, допомоги, компенсації тощо). Коли ж йдеться про вирішення реальної ситуації з можливим працевлаштуванням для покращення соціально-економічного становища сім'ї, більшість таких клієнтів відмовляється від допомоги. І це має свої причини: по-перше, більшість людей із так званим «синдромом бідності» прагнуть будь-що зберегти звичне місце роботи навіть тоді коли за неї мало платять; по-друге, соціально-психологічна ізоляваність таких сімей провокує виникнення песимістичного та апатійного ставлення до життя загалом, пасивністю всієї родини у прагненні до змін, низьким рівнем домагань, схильності до саморуйнування особистості членів сім'ї, що часто веде до втрати віри в перспективу та успіх.

Та головна проблема при соціальній роботі з малозабезпеченими сім'ями полягає у тому, що багато сімей не знає ні про наявність, ні про діяльність різних державних і соціальних служб допомоги, що може бути пов'язано з відсутністю

доступної інформації. Тому багато малозабезпечених сімей навіть не знають, що існують програми та соціальні послуги, які можуть допомогти їм вирішувати проблеми.

Здебільшого робота фахівців і громадських організацій у малозабезпечених сім'ях зводиться до простого обслуговування родини, члени якої перекладають виконання своїх обов'язків на плечі соціальних працівників, займаючи при цьому пасивну позицію і надаючи фахівцям право самим знаходити вихід із скрутного становища. Наслідком цього є ще більші проблеми, які призводять до соціального утриманства, прагнення звинувачувати в своїх бідах все суспільство, маскуючи при цьому реальний стан справ у сім'ї і власні лінощі і вдаючись до різних форм психологічного захисту. Парадокс полягає в тому, що деструктивні моделі поведінки з часом починають приносити їм певний психологічний комфорт як доказ того, що реально зробити у даній ситуації нічого не можна і тому такий стан є природним.

Показниками визначення того чи іншого типу сімей, які опинилися в складній життєвій ситуації, є рівень самостійності сім'ї у визначенні необхідності соціальної послуги або допомоги, а також характер спрямованості соціальної роботи на певний результат. Як правило, кризова, а точніше сім'я, яка відноситься до групи ризику, сама вибирає послугу, з нею проводиться профілактична робота з метою попередження виникнення проблеми. Проблемна сім'я не в змозі самостійно визначити необхідну послугу або допомогу, потребує втручання соціального працівника, їй надаються захисні послуги з метою вирішення існуючої проблеми (ситуації).

Життя у складних фінансових обставинах може стати серйозним викликом для сім'ї. Щоб допомогти таким сім'ям, держава пропонує різні види соціальної підтримки, зокрема здійснення психосоціального супроводу

Основною технологією соціальної роботи із з сім'ями, як опинилися у складних життєвих обставинах є соціальний супровід таких сімей. Це оптимальний спосіб для здійснення соціальної підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, оскільки передбачає тривалу в часі, професійну,

всебічну допомогу. Соціальний супровід, згідно із Законом України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» – робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу [39].

Саме соціально-психологічний супровід є найдієвішим інструментом допомоги малозабезпеченим сім'ям з дітьми. Але це стає реально можливим за умов різноманітності напрямів, форм та методів роботи фахівців, коли забезпечується комплексність та системність надання необхідних послуг, коли надається підтримка клієнту в конкретній несприятливій життєвій ситуації, налагоджується сприятливий психосоціальний клімат у родині та здійснюється корекція міжособистісних стосунків між її членами. Водночас створюються обставини, за яких людина опановує прийоми та способи самостійного подолання життєвих проблем, вироблення і закріплення адекватних форм поведінки та відповідального вчинення.

Тобто потрібно удосконалювати різноманітні форми, методи та моделі роботи які б приживалися і давали результати, що мали б ефективне значення під час усунення складних життєвих обставин в малозабезпеченій сім'ї і для подальшого її розвитку та процвітання.

1.2 Теоретичний аспект дослідження поняття соціального захисту внутрішньо переміщених осіб

Соціальний захист – це діяльність держави, що забезпечує підтримання оптимальних умов життя при задоволенні потреб особи в належному матеріальному забезпеченні із спеціальних фондів через індивідуальну форму розподілу замість оплати праці чи як доповнення до неї у випадку, коли особа або сім'я є малозабезпеченою [27, с. 312].

За змістом Конституції України (ч. 1 ст. 46) «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з

незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом». При цьому, Основний Закон України (ч. 3 ст. 46) декларує, що «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [21].

Гарантований державою рівень соціального захисту повинна забезпечити система адресної підтримки соціально незахищених верств населення. Вона реалізується через упорядкування на законодавчому рівні пільг, що надаються різним категоріям населення, регулювання гарантованого державою мінімального сукупного доходу. Поступово розмір цього доходу повинен наближатися до величини прожиткового мінімуму [27].

Основний Закон України (ч. 3 ст. 46) декларує, що «пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом» [21].

Пріоритетними завданнями соціальної держави є забезпечення громадянам гідного рівня життя, гарантування соціальної стабільності, соціальної безпеки і соціальної допомоги, громадянського миру і злагоди [19, с. 163].

Правове забезпечення права на соціальний захист провадиться, головним чином, через систему актів законодавства про соціальне забезпечення. У суб'єктивному значенні, право на соціальний захист (соціальне забезпечення) являє собою основоположне соціальне право, яке передбачає можливість особи, у разі настання складних життєвих та/або соціально значимих обставин отримувати від суспільства і держави відповідну та адекватну підтримку» [22, с. 3].

Правовідносини з соціального забезпечення виникають та розвиваються між конкретними суб'єктами (особами, які наділені галузевою правосуб'єктністю). По-перше, головними суб'єктами права соціального забезпечення є правомочні особи (у тому числі сім'ї), тобто ті, які реалізують право на соціальне забезпечення та пов'язані з ним права на конкретні його види. Правомочні особи, як правило, наділяються спеціальним соціально-правовим статусом. По-друге,

уповноважені суб'єкти права соціального забезпечення, тобто ті, які відповідно до закону наділені спеціальними повноваженнями щодо забезпечення реалізації правомочними особами прав на конкретні види соціального забезпечення (наприклад, пенсії, соціальні допомоги, соціальні послуги, соціальні пільги тощо). Такими суб'єктами є Міністерство соціальної політики та його територіальні (регіональні) органи; Пенсійний фонд України та його територіальні (регіональні) органи; фонди соціального страхування; недержавні пенсійні фонди; громадські організації; волонтерські організації тощо [22, с. 10].

Соціальне забезпечення (соціальний захист) — система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві та ін.). Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [42, с. 8].

На відміну від соціального забезпечення, соціальна підтримка (соціальне піклування) — це система заходів з матеріального забезпечення за рахунок державного та місцевого бюджетів та інших джерел фінансування громадян, які не набули з різних причин юридичного права на пенсії та інші види допомог, але потребують соціальної допомоги і не можуть самостійно вийти зі скрутного становища. Соціальна підтримка у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування та різноманітних пільг надається найменш захищеним категоріям населення в індивідуальному порядку після перевірки наявності у них засобів для існування. Вид, форма і розмір соціальної підтримки залежать від особливостей кожного окремого випадку [42, с. 8].

З правової точки зору, право на державні соціальні допомоги є окремим видом права на соціальний захист. При цьому, призначення державних соціальних допомог полягає у наданні разової або тимчасової підтримки окремим категоріям осіб, які зазнали соціальних ризиків та/або перебувають у складній життєвій ситуації [22, с. 3].

Саме соціальні ризики є підставою виникнення права на соціальне забезпечення, тобто є об'єктивним чинником виникнення правовідносин в сфері соціального захисту. Соціальні ризики – це зазвичай явища об'єктивного характеру, їх настання не залежить від волі особи та не є наслідком дій останньої. Негативні наслідки соціальних ризиків не можуть бути усунені нею самостійно через зовнішні чинники, а не з будь-яких суб'єктивних причин [23, с. 18].

Малозабезпеченість як соціальний ризик визначає неспроможність особи чи сім'ї, з огляду на об'єктивні чинники, забезпечити власний дохід на рівні прожиткового рівня в державі. Малозабезпеченість не є страховим соціальним ризиком та забезпечується в системі державної соціальної підтримки.

Слід зауважити, що у доктрині права соціального забезпечення відсутні єдині підходи щодо розуміння сутності та ознак державних соціальних допомог [22, с. 4].

Необхідною передумовою всебічного дослідження соціальної допомоги є її наукова дефініція та класифікація. Термін «допомога» є неоднозначним за своїм змістом і вживається в таких основних значеннях: 1) сприяння кому-небудь у чому-небудь, участь у чому-небудь, що приносить полегшення; 2) матеріальна підтримка; 3) захист, порятунок у біді; 4) сприяння в лікуванні, полегшення страждань. Таким чином, у загальному сенсі категорія «допомога» означає матеріальну підтримку громадян, які опинились у скрутній життєвій ситуації [48, с. 232].

За В. М. Андріїв, соціальна допомога – це всі види допомоги громадянам, які потребують її, включаючи натуральну допомогу, соціальне обслуговування, державні стипендії, забезпечення пільгами деяких громадян, компенсаційні виплати, державні та страхові допомоги [26, с. 180].

С. М. Синчук вважає, що соціальна допомога – це грошове одноразове або короткотермінове забезпечення, яке здійснюється відповідно до закону чи договору з метою матеріальної підтримки особи за обставинами, коли вона самостійно або з поважних причин не в змозі отримати відповідний індивідуальним потребам дохід від трудової діяльності на рівні суспільно

визначених стандартів, коли сукупний дохід особи об'єктивно недостатнім для задоволення її соціальних потреб [26, с. 180].

Шаманська Н. визначає соціальну допомогу як систему заходів, що призначені для покращення матеріального стану окремих соціальних прошарків населення шляхом виконання відповідних соціальних програм та забезпечення діяльності мережі відповідних соціальних закладів. Соціальна допомога надається у грошовій або натуральній формах (безплатні товари та послуги), фінансується з державного та місцевих бюджетів, добровільних пожертвувань та надається малозабезпеченим верствам населення як на підставі перевірки їхніх доходів і засобів існування, так і без таких перевірок [48, с. 232].

Мандибура В. характеризує соціальну допомогу як грошову допомогу й допомогу в натуральній формі, що здебільшого фінансується з бюджету та добровільних пожертвувань і сплачується нужденним людям як на основі перевірки їхнього доходу та засобів існування, так і за певними критеріями без перевірки доходу [48, с. 232].

Вітер В. вважає що соціальною допомогою є гарантовані, врегульовані нормами права разові або періодичні виплати соціально-аліментарного характеру чи набір товарів і послуг, що надаються з метою матеріальної підтримки громадян, які в силу певних соціальних випадків, передбачених законом, потребують такої допомоги [48, с. 233].

Буяшенко В. вважає що соціальна допомога це механізм соціального самоконтролю, спрямований на рішення різноманітних конфліктів, суперечок і зсувів, що виникають у просторі його існування; механізм спрямований на рішення соціальних, економічних та психологічних проблем у суспільстві, на створення умов, сприятливих для відновлення і покращення здатності людей до соціального функціонування [48, с. 233].

Великсар Т. визначає соціальну допомогу як гарантовані та урегульовані законодавчо грошові виплати та допомога у вигляді наборів товарів і послуг з метою матеріальної підтримки населення, що в результаті незалежних від них

обставин опинилися в скрутному становищі та потребують даної допомоги за результатами перевірки їхнього доходу та засобів існування [48, с. 233].

В. Л. Стрепко відзначає, що допомоги за правом соціального забезпечення варто розглядати як «безповоротні грошові виплати, що надаються уповноваженими державою органами особам, які зазнали соціального ризику, з метою підтримання їхнього життєвого рівня за рахунок бюджетних та інших джерел соціального забезпечення» [22, с. 4].

Призначення і виплати допомог здійснюються на підставі Закону України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми". Стаття 3 цього закону передбачає різноманітність видів допомоги, які за метою їх надходження поділяються на дві групи [13].

До першої групи належать допомоги, що виплачуються з метою компенсації втраченого з поважних причин заробітку впродовж нетривалого часу, в розмірі приблизно рівному втраченому заробітку (допомоги з тимчасової непрацездатності, з вагітності й пологів). Характер призначення цих допомог виключає можливість отримання їх одночасно з заробітною платою, хоч і допускає їх виплату поряд з пенсією та іншими допомогоюми [13, с. 22].

До другої групи належить решта видів допомог, наданих сім'ям додатково до основних джерел на утримання й виховання дітей. Розмір таких допомог зазвичай не співвідноситься з розмірами мінімального заробітку, а визначається з урахуванням доходів сім'ї [13, с. 22].

Державна допомога розглядається як така, що повинна надаватися винятково в адресному порядку, тобто залежно від потреби, тоді як страхова допомога надається всім застрахованим, у житті яких наступив страховий випадок [22, с. 4].

Адресність – це надання соціальної допомоги найбільш нужденним громадянам або сім'ям з урахуванням матеріального стану та середньомісячного сукупного доходу, що підтверджується відповідними документами і перевіряється у ході обстеження матеріального стану осіб, у тому числі їх доходів. Тобто,

сутність адресності полягає у забезпеченні підвищення доходу нужденних при мінімальних затратах та максимальній віддачі від витрачених засобів [24].

Адресність допомог надає можливість [24]:

- збільшити розмір допомоги найбільш нужденним верствам населення в межах наявного бюджету програми соціальної допомоги;
- досягнути заданого ефекту за найменших витрат бюджетних коштів.

Поставлена мета досягається за рахунок спрямування коштів цільовим, найменш забезпеченим категоріям населення [24].

Система адресної соціальної допомоги дає можливість більш ефективно використовувати кошти, спрямовані на підтримку людей, які дійсно її потребують. Це означає, що допомога досягає тих, хто її найбільше потребує, і не витрачається даремно. Це робить систему більш справедливою та запобігає зловживанням.

Сьогодні в Україні є три основні способи визначення адресування соціальних допомог [25, с. 487]:

1. Перевірка засобів існування. Згідно з цим способом, допомога виплачується лише особам, чий рівень добробуту, сформований за всіма можливими доходами, є нижчим за визначену межу. Перевірки можуть проводитись формально (документально) або ж шляхом реальної вибіркової перевірки матеріальних та економічних засобів існування людей, які потребують допомоги, силами соціальних служб за місцем проживання. Однак цей спосіб вимагає значних адміністративних видатків.

2. Категоріальний спосіб адресування допомог. Цей спосіб є досить дешевим та простим та ґрунтується на врахуванні потреб певних соціально-демографічних груп чи категорій населення, які найбільше потребують допомоги (люди похилого віку, багатодітні сім'ї, матері-одиначки, пенсіонери тощо). У країнах з досить стратифікованим суспільством цей вид допомог може проводитись за географічним чи регіональним принципами.

3. Спосіб отримання допомог на основі принципу самовизначення полягає в тому, що особа сама вирішує: скористатись їй допомогою чи ні. Тому й функціонують магазини з продажу товарів (продовольчих та широкого вжитку) чи

надання певних послуг (перукарських, відпочинкових тощо) бідному населенню. Досить часто цей спосіб може поєднуватись із раніше перерахованими способами відбору населення для надання йому адресної допомоги. І саме таке поєднання способів є найпоширенішим.

Альтернативою адресності є універсалізм. В межах універсалізму соціальна допомога розглядається як спосіб страхування від певних життєвих ризиків, таких як старість, безробіття, втрата працездатності та інше. Універсалізм передбачає, що кожна людина, що стикається з життєвими ризиками, може претендувати на допомогу у вигляді соціальних виплат [1, с. 63].

Якщо порівнювати адресну допомогу з програмами універсальної соціальної допомоги, то адресна допомога призначається лише громадянам з певними характеристиками [24].

Малозабезпеченість є критерієм відмежування адресних допомог від універсальних, право на які виникає із настанням інших соціальних ризиків, зокрема безробіття, часткового безробіття, інвалідності, тимчасової непрацездатності тощо. Такі допомоги необхідно надавати незалежно від матеріального стану допомоогодержувача [31, с. 99].

Малозабезпеченою є сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї [35].

Прожитковий мінімум для сім'ї – визначена для кожної сім'ї, залежно від її складу, сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення [37].

Наступною ознакою поняття малозабезпечена сім'я є її матеріальний стан або фактична забезпеченість сім'ї. Малозабезпеченість є таким станом сім'ї, коли остання не може задовольнити свої потреби в одязі, харчуванні та інших засобах існування. Причини, внаслідок яких сім'я стає матеріально незахищеною, носять об'єктивний характер, тобто не залежать від волі людини. Це певні складні життєві обставини, які визнаються суспільством поважними. До таких обставин

можна віднести інвалідність, похилий вік членів сімей, соціальний (сімейний) стан допомоогодержувачів (багатодітні сім'ї) тощо. У таких випадках є реальна потреба сім'ї у соціальній допомозі [31, с. 99].

У законодавчому визначенні категорії «малозабезпечена сім'я» не враховується майно, яке належить членам сім'ї. Натомість у проєкті Соціального кодексу України сім'я та особа вважаються такими, які перебувають за межею бідності, виходячи з: офіційно підтверджених даних про рівень сукупного доходу; наявності нерухомого майна та іншого майна або майнових прав; стану здоров'я; здатності до трудової діяльності; конкретних життєвих обставин [31, с. 100].

Правовідносини у сфері державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям регулює Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 01.06.2000р. №1768-III з останніми поправками і змінами внесеними у 2015р.

Прийнятий закон вперше дав законодавче визначення поняття державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї [35].

Основними цілями надання цієї допомоги є: підтримка рівня життя нужденних громадян, середній дохід яких нижче величини прожиткового мінімуму, встановленого у нашій країні.

Суб'єктом отримання допомоги відповідно до Закону «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» є сім'я. Права члена сім'ї має одинока особа. Тобто, якщо порівнювати з іншими соціальними ризиками, то ризик малозабезпеченості поширюється не на окрему особу, а на сім'ю в цілому. Така особливість суб'єкта права щодо цього виду допомог зумовлена характером ризику малозабезпеченості та відповідає положенням Сімейного кодексу, який передбачає взаємні зобов'язання подружжя щодо власного утримання, а також дітей. Законодавець не допускає ситуації, коли хтось із подружжя малозабезпечена особа, а інша – навпаки. Малозабезпеченою може бути сім'я загалом [31, с. 99].

1.3 Особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям

Реалізація конституційних гарантій права громадян на соціальний захист - забезпечення рівня життя не нижчого від прожиткового мінімуму шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям і сприяння їх економічній самостійності здійснюється на основі Закону України Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям.

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї [35].

Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї [36]. До складу сім'ї включаються: чоловік, дружина, рідні та усиновлені діти віком до 18 років, а також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти (в тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених закладів освіти і вступом до іншого закладу або в період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем і продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців) до досягнення 23 років і не мають власних сімей; неодружені повнолітні діти, визнані особами з інвалідністю з дитинства I та II групи або особами з інвалідністю I групи, які проживають разом з батьками; непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів; особа, яка проживає разом з одинокою особою з інвалідністю I групи та доглядає за нею; жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі, але проживають однією сім'єю і мають спільних дітей. При цьому діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової

передвищої, вищої освіти до досягнення 23 років і не мають власних сімей, включаються до складу сім'ї незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування. Крім того, права члена сім'ї має й одинока особа. Варто зазначити, що особи, які перебувають на повному державному утриманні, не включаються до складу сім'ї [35].

Державна соціальна допомога призначається на шість місяців з місяця звернення за її призначенням [36].

Згідно Закону України "Про прожитковий мінімум" прожитковий мінімум - вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування (далі - набір продуктів харчування), а також мінімального набору непродовольчих товарів (далі - набір непродовольчих товарів) та мінімального набору послуг (далі - набір послуг), необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [37].

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення [37]:

- дітей віком до 6 років;
- дітей віком від 6 до 18 років;
- працездатних осіб;
- осіб, які втратили працездатність.

До працездатних осіб відносяться особи, які не досягли встановленого законом пенсійного віку [37].

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється виходячи з реальних можливостей видаткової частини Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік [35].

Середньомісячний сукупний дохід сім'ї - обчислений у середньому за місяць дохід усіх членів сім'ї, одержаний ними протягом шести місяців, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [35].

До середньомісячного сукупного доходу враховуються такі доходи [14]:

- заробітна плата в розмірі, що залишається після сплати податку на доходи фізичних осіб;
- грошове забезпечення військовослужбовців;
- пенсія, щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці;
- стипендія, у тому числі із сумою її індексації, нарахованої відповідно до закону (крім соціальної стипендії, яка надається дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа);
- соціальні виплати, які призначаються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, районних у містах (у разі утворення) рад (далі - органи соціального захисту населення), у тому числі пільги на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива та скрапленого газу;
- допомога по безробіттю, інші страхові виплати, які призначаються фондами соціального страхування;
- грошові перекази, отримані із-за кордону;
- дивіденди від цінних паперів;
- інші доходи, відомості про які отримано від ДПС і Пенсійного фонду України, а також задекларовані особою доходи, інформація про які відсутня в ДПС, Пенсійному фонді України, фондах соціального страхування та згідно із законодавством не може бути отримана за відповідним запитом органу соціального захисту населення.

У статті 5 Закону України Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям визначається розмір допомоги [35]:

- розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом;
- до стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму;

- рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється виходячи з можливостей Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік;

- для громадян, які одержали статус особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, прожитковий мінімум збільшується на 20 відсотків;

- максимальний розмір державної соціальної допомоги не може перевищувати прожитковий мінімум для сім'ї, крім випадків, передбачених частиною четвертою цієї статті.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму у 2024 році становить [34]:

- для працездатної особи: 55% прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1665,40 грн.)

- для осіб, які втратили працездатність, та осіб із інвалідністю: 100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (2361,00 грн.)

- для дітей: 140% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку

- до 6 років – 3588,20 грн.;

- від 6 до 18 років – 4474,44 грн.;

- від 18 до 23 років (за умови навчання) – 4239,20 грн.

Термін призначення державної соціальної допомоги становить шість місяців [35].

З метою сприяння економічній самостійності малозабезпеченої сім'ї непрацюючій працездатній особі з числа членів такої сім'ї, яка бажає провадити підприємницьку діяльність, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, державною службою зайнятості може надаватися одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї за рахунок коштів державного бюджету [33].

Постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 р. № 214 "Деякі питання надання державної соціальної допомоги на період введення воєнного стану" встановлено, що на період введення воєнного стану надання

державної соціальної допомоги та пільг здійснюється з урахуванням таких особливостей [15]:

1) строк виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги на дітей одиноким матерям, тимчасової державної соціальної допомоги непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату (далі - державна соціальна допомога), та пільг, які було призначено раніше, продовжується особам, які проживають на територіях територіальних громад, на яких ведуться бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією відповідно до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих російською федерацією, затвердженого Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі - відповідні території). Особам, які не проживають на відповідних територіях, строк виплати державної соціальної допомоги та пільг, строк виплати яких закінчився в період воєнного стану, продовжується до 31 грудня 2022 р. (включно). Державна соціальна допомога та пільги продовжують виплачуватися до місяця, що настає за місяцем завершення на відповідній території бойових дій, припинення можливості бойових дій або завершення тимчасової окупації (включно);

2) у разі коли отримувачі державної соціальної допомоги у період введення воєнного стану подають заяву з необхідними документами та/або відомостями для проведення перерахунку державної соціальної допомоги, структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві державних адміністрацій (військових адміністрацій), виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад визначають право на отримання такої допомоги і проводять розрахунок її розміру. Виплата державної соціальної допомоги проводиться у новому розмірі відповідно до поданих заяви та документів та/або відомостей. При цьому кошти державної соціальної допомоги, виплачені отримувачам під час воєнного стану до моменту подання ними нових заяви та документів, не підлягають поверненню.

В умовах воєнного стану, державна соціальна допомога призначається на один 6-місячний період, якщо у складі сім'ї є особа працездатного віку, яка [15]:

- є особою з числа внутрішньо переміщених осіб і не працює або не сплатила або за неї не сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування протягом періоду, за який враховуються доходи; та/або
- повернулася після міграції/тривалого перебування (не менше ніж 90 календарних днів) за кордоном, не перебуває на обліку як внутрішньо переміщена особа і не працює або не сплатила/за неї не сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і яка звертається за призначенням державної соціальної допомоги не раніше ніж через 15 робочих днів після такого повернення.

26 січня Уряд прийняв Постанову «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб», яка розширює можливості призначення допомоги малозабезпеченим сім'ям, щоб ті родини, які опинились у ризику бідності, могли активніше нею користуватися.

Державна соціальна допомога може бути призначена на сім'ю, якщо у складі сім'ї є кілька непрацюючих працездатних осіб. Такі особи повинні на момент подання заяви на призначення допомоги бути зареєстровані в центрі зайнятості як безробітні або перебувати на обліку в центрі зайнятості як такі, що шукають роботу.

Вимога щодо працевлаштування застосовується лише до інших працездатних осіб із складу сім'ї (крім одного отримувача допомоги), якщо сім'я [16]:

- проживає на територіях для яких не визначена дата завершення бойових дій (припинення можливості бойових дій), і одна з працездатних осіб доглядає за дитиною до 14 років або дитиною з інвалідністю до 18 років, особою з інвалідністю, або особою, старше 80 років;
- проживає на території, для якої визначена дата завершення бойових дій, але у закладах дошкільної освіти та/або закладах загальної середньої освіти

відсутні місця або навчання проводиться в режимі он-лайн (повністю або частково).

Для визначення права на отримання допомоги зазначеними особами проводиться перевірка факту перебування осіб із складу малозабезпеченої сім'ї більше ніж 90 календарних днів підряд за кордоном. Така перевірка проводиться щодо отримувачів державної соціальної допомоги, призначеної після 1 березня 2024 року, під час проведення поточної верифікації [16].

Висновки до розділу 1

Малозабезпеченою є сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Малозабезпечена сім'я як категорія отримувачів соціальних послуг має ряд проблем, що визначають особливості соціальної роботи з нею. Соціальний працівник, повинен не тільки допомагати родині пережити труднощі, залучаючи державну допомогу, а й навчити сім'ю самодопомоги, взаємодопомоги, які дають більший ефект, ніж матеріальна допомога.

Малозабезпеченість як соціальний ризик визначає неспроможність особи чи сім'ї, з огляду на об'єктивні чинники, забезпечити власний дохід на рівні прожиткового рівня в державі. Малозабезпеченість не є страховим соціальним ризиком та забезпечується в системі державної соціальної підтримки.

Малозабезпеченість є критерієм відмежування адресних допомог від універсальних, право на які виникає із настанням інших соціальних ризиків, зокрема безробіття, часткового безробіття, інвалідності, тимчасової непрацездатності тощо.

Правовідносини у сфері державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям регулює Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" від 01.06.2000р. №1768-III з останніми поправками і змінами внесеними у 2015р.

Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї.

Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Характеристика методів дослідження потреб малозабезпечених сімей

Якісне надання соціальних послуг вразливим категоріям населення, зокрема малозабезпеченим сім'ям, неможливе без ретельної оцінки їхніх потреб.

Центральним елементом реформування системи соціальних послуг є впровадження методів оцінки індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг. Такий підхід фокусується на потребах клієнта та його активній позиції під час оцінки.

Позитивні характеристики системи надання соціальних послуг клієнтам на основі оцінки їх потреб очевидні [30, с. 5]:

- поглиблюються взаємодія і партнерство соціальної служби та клієнта;
- підвищуються самооцінка клієнта і його самоповага;
- клієнт усвідомлює і реалізує право вибору;
- якісно надані послуги, визначені на основі оцінки потреб клієнта, стають хорошою рекламою, покращують імідж організації, соціального працівника.

Важливість індивідуального підходу стає особливо актуальною, коли мова йде про надання соціальних послуг дітям та сім'ям, які переживають складні життєві обставини.

Саме до таких сімей належать малозабезпечені сім'ї які мають ряд специфічних потреб, що характерні саме для їхньої ситуації.

Серед методів збору первинної інформації в соціології особливе місце посідає метод опитування.

Опитування - метод збору соціальної інформації про досліджуваний об'єкт під час безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально-психологічного спілкування соціолога і респондента (опитуваного) шляхом реєстрації відповіді респондентів на сформульовані соціологом питання, які впливають з цілей і завдань дослідження.

З його допомогою можна одержати інформацію, не завжди відображену в документальних джерелах чи доступну прямому спостереженню. До опитування вдаються, коли необхідним, а часто і єдиним джерелом інформації є людина - безпосередній учасник, представник, носій досліджуваних явища чи процесу. Вербальна (словесна) інформація, одержана завдяки цьому методу, значно багатша і загалом надійніша, ніж невербальна. Вона легше піддається кількісному опрацюванню й аналізу. Достоїнством методу опитування є також його універсальність. Вона полягає в тому, що при опитуванні реєструють і мотиви діяльності індивідів, і результати їх діяльності. Все це забезпечує методу опитування переваги, не властиві ні методу спостереження, ні методу аналізу документів.

Інформація, одержана від респондентів за допомогою опитування, відображає реальність тільки в тому аспекті, в якому вона існує в їх свідомості. Тому завжди слід враховувати можливе спотворення інформації, одержаної методом опитування, що пов'язано з особливостями процесу відображення різних сторін соціальної практики у свідомості людей.

Одним з найпоширеніших видів опитування є анкетування. Анкета заповнюється респондентом самостійно. Використовуючи роздаткову, поштову чи

пресову анкету, дослідник з мінімальною технічною допомогою за короткий час може зібрати первинну інформацію від сотень респондентів. Забезпечуючи повну анонімність, метод анкетування дає змогу ефективніше досліджувати теми, морально-етичні проблеми.

Анкета - тиражований документ, який містить певну сукупність запитань, сформульованих і пов'язаних між собою за встановленими правилами.

У сучасних соціологічних дослідженнях використовують декілька видів анкетування: роздаткове, поштове, пресове. Найпоширеніше роздаткове анкетування, за якого респондент одержує анкету безпосередньо з рук соціолога. Цей вид опитування найнадійніший. Він гарантує добросовісне заповнення анкет, майже стопроцентне їх повернення, але багато в чому залежить і від уміння анкетера встановити психологічний контакт з респондентами, створити сприятливу атмосферу при опитуванні.

Ми розробили анкету для визначення потреб малозабезпечених сімей та провели анкетування у Google формі. Саме проведення анкетування є ефективним методом збору інформації про потреби малозабезпечених сімей.

2.2. Експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей

Дослідження проводилось на базі Центру соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді Кам'янець-Подільської міської ради. Для вивчення потреб малозабезпечених сімей нами була розроблена анкета та запропонована досліджуванім у Google формі. Кількість опитаних становила 11 сімей.

Мета анкетування – експериментально вивчити потреби малозабезпечених сімей.

Анкетування містить 19 запитань різного характеру (питання з варіантами відповіді та відкриті питання).

Результати проведеного анкетування:

1) Скільки осіб у вашій сім'ї? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо кількісного складу малозабезпеченої сім'ї:

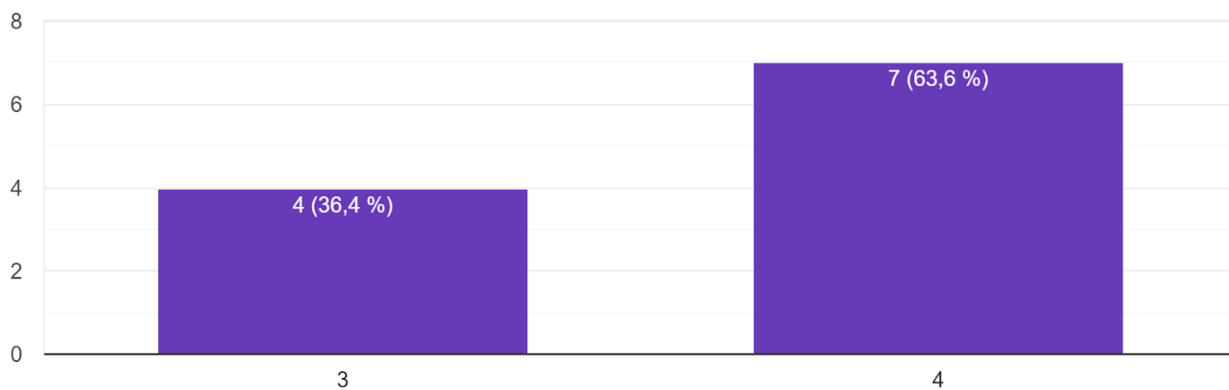

Рис. 2.1 Розподіл відповідей на запитання «Скільки осіб у вашій сім'ї?»

- 36,4% малозабезпечених сімей складаються з трьох осіб;
- 63,6% малозабезпечених сімей складаються з чотирьох осіб.

2) Скільки дітей у вашій сім'ї? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо кількості дітей в малозабезпеченій сім'ї:

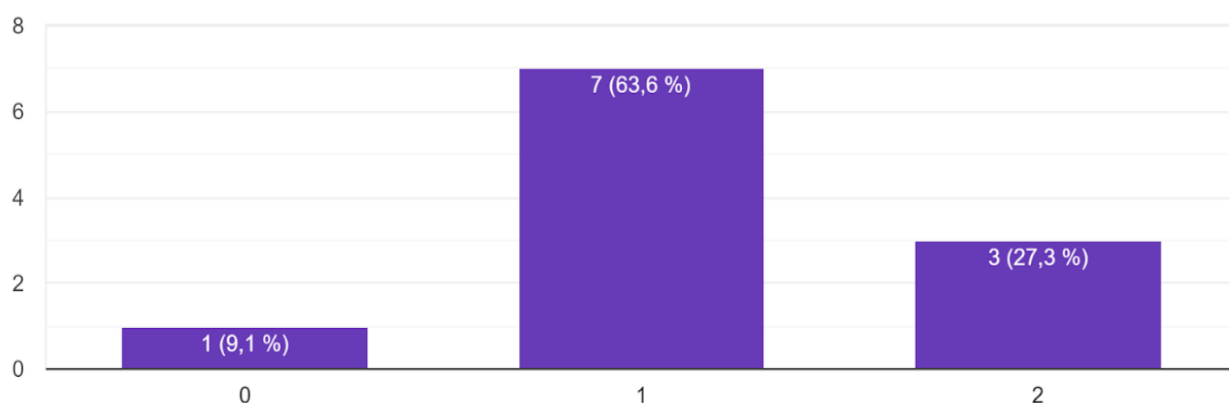

Рис. 2.2 Розподіл відповідей на запитання «Скільки дітей у вашій сім'ї?»

- 9,1% малозабезпечених сімей не мають дітей;
- 63,6% малозабезпечених сімей мають одну дитину;
- 27,3% мають двох дітей.

3) Чи є у вашій сім'ї працездатні особи? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо наявності працездатних осіб в малозабезпеченій сім'ї:

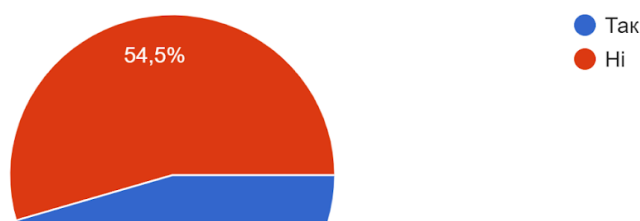

Рис. 2.3 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вашій сім'ї непрацездатні особи?»»

- 45,5% малозабезпечених сімей мають в своєму складі непрацездатних осіб;
- 54,5% малозабезпечених сімей не мають в своєму складі непрацездатних осіб.

4) Чи є у вашій сім'ї особи з інвалідністю? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо наявності осіб з інвалідністю в малозабезпечених сім'ях:

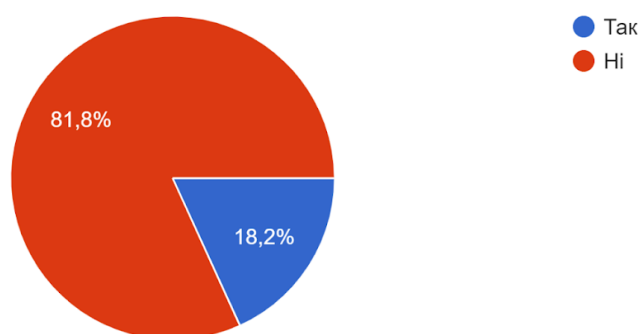

Рис. 2.4 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вашій сім'ї особи з інвалідністю?»»

- 18,2% малозабезпечених сімей мають в своєму складі осіб з інвалідністю;
- 81,8% малозабезпечених сімей не мають в своєму складі осіб з інвалідністю.

5) Чи маєте ви власне житло? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо наявності власного житла у малозабезпечених сімей:

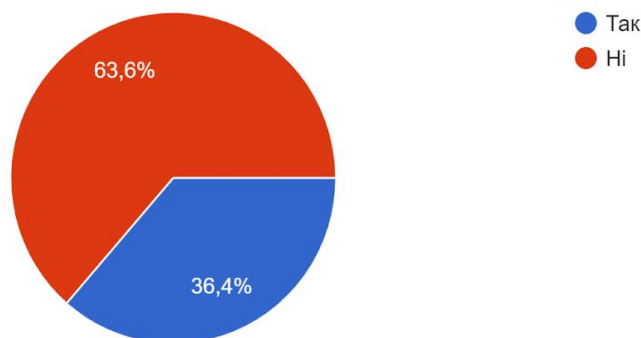

Рис. 2.5 Розподіл відповідей на запитання «Чи маєте ви власне житло?»

- 36,4% малозабезпечених сімей мають власне житло;
- 63,6% малозабезпечених сімей не мають власного житла.

б) Чи задовольняють вас умови житла? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо задоволення малозабезпечених сімей умовами житла:

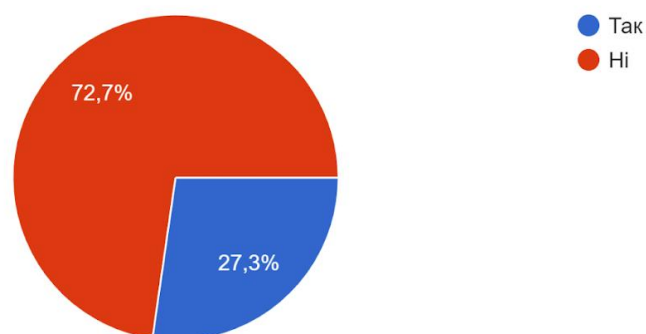

Рис. 2.6 Розподіл відповідей на запитання «Чи задовольняють вас умови житла?»

- 27,3% малозабезпечених сімей задоволені умовами житла;
- 72,7% малозабезпечених сімей не задоволені умовами житла.

7) Чи є у вас джерела доходу? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо наявності джерел доходу у малозабезпечених сімей:

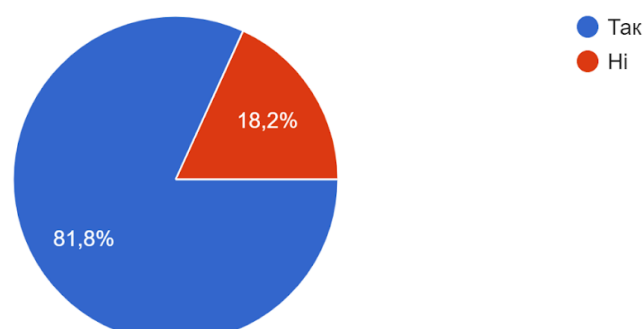

Рис. 2.7 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вас джерела доходу?»

- 81,8% малозабезпечених сімей мають джерела доходу;
- 18,2% малозабезпечених сімей не мають джерел доходу.

8) Чи є дохід сім'ї стабільний? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо стабільності доходу малозабезпечених сімей:

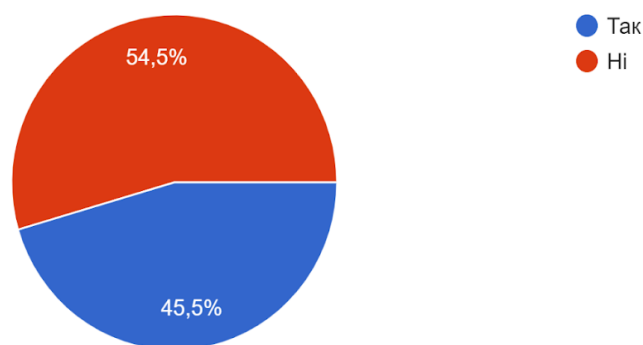

Рис. 2.8 Розподіл відповідей на запитання «Чи є дохід сім'ї стабільний?»

- 45,5% малозабезпечених сімей мають стабільний дохід;
- 54,5% малозабезпечених сімей не мають стабільного доходу.

9) Чи можете ви прожити на гроші, які заробляєте? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того чи спроможні малозабезпечені сім'ї прожити на гроші, які заробляють:

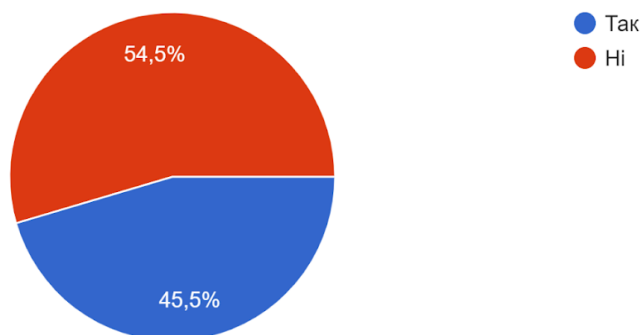

Рис. 2.9 Розподіл відповідей на запитання «Чи можете ви прожити на гроші, які заробляєте?»

- 45,5% малозабезпечених сімей спроможні прожити на гроші, які заробляють;
- 54,5% малозабезпечених сімей не спроможні прожити на гроші, які заробляють.

10) Чи працевлаштовані ви? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо працевлаштування малозабезпечених сімей:

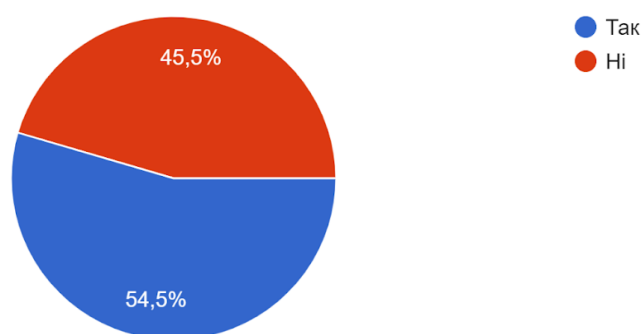

Рис. 2.10 Розподіл відповідей на запитання «Чи отримуєте ви державну допомогу?»

- 54,5% малозабезпечених сімей є працевлаштованими;
- 45,5% малозабезпечених сімей не є працевлаштованими.

11) Чи отримуєте ви державну допомогу? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того скільки малозабезпечених сімей отримують державну допомогу:

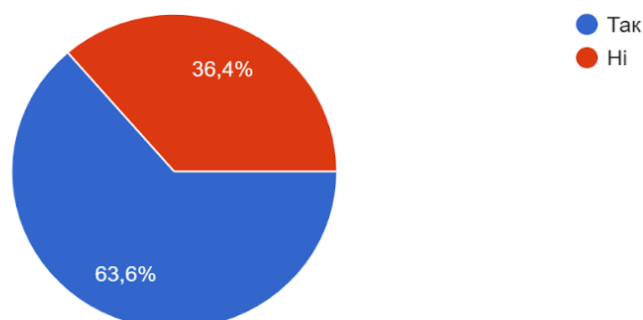

Рис. 2.11 Розподіл відповідей на запитання «Чи отримуєте ви державну допомогу?»»

- 63,6% малозабезпечених сімей отримують державну допомогу;
- 36,4% малозабезпечених сімей не отримують державну допомогу.

12) Чи є у вас потреба в продуктах харчування? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо потреби малозабезпечених сімей в продуктах харчування:

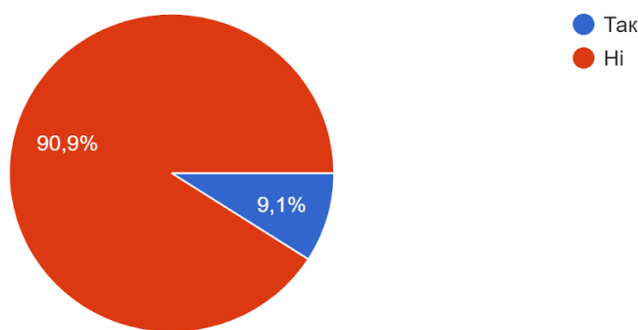

Рис. 2.12 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вас потреба в продуктах харчування?»»

- 9,1% малозабезпечених сімей мають потребу в продуктах харчування;
- 90,9% малозабезпечених сімей не мають потреби в продуктах харчування.

13) Чи є у вас потреба в одязі? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо потреби малозабезпечених сімей в одязі:

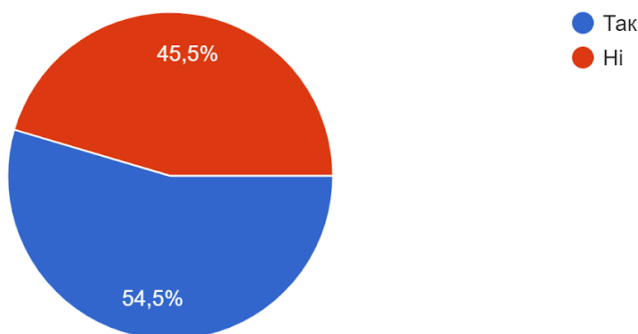
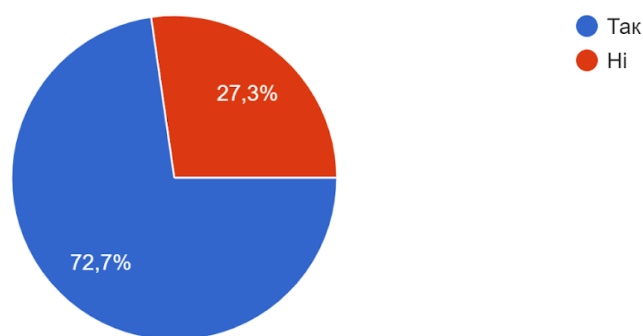

Рис. 2.13 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вас потреба в одязі?»

- 54,5% малозабезпечених сімей мають потребу в одязі;
- 45,5% малозабезпечених сімей не мають потреби в одязі.

14) Чи є у вас потреба в дитячих речах? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо потреби малозабезпечених сімей в дитячих речах:

Рис. 2.14 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вас потреба в дитячих речах?»

- 72,7% малозабезпечених сімей мають потребу в дитячих речах;
- 27,3% малозабезпечених сімей не мають потреби в дитячих речах.

15) Чи є у вас потреба в ліках? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо потреби малозабезпечених сімей в ліках:

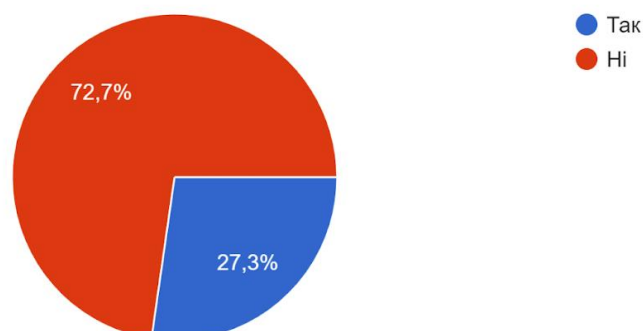

Рис. 2.15 Розподіл відповідей на запитання «Чи є у вас потреба в ліках?»

- 27,3% малозабезпечених сімей мають потребу в ліках;
- 72,7% малозабезпечених сімей не мають потреби в ліках.

16) Чи потребуєте ви допомоги у працевлаштуванні? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того скільки малозабезпечених сімей потребують допомоги у працевлаштуванні:

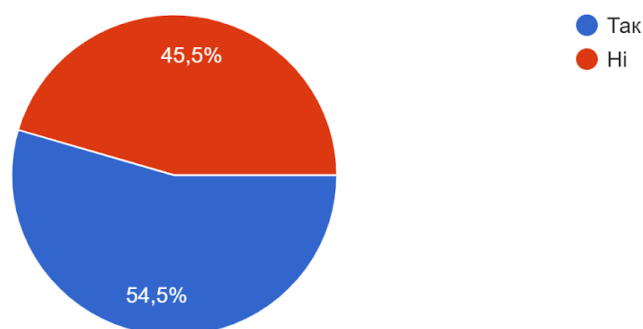

Рис. 2.16 Розподіл відповідей на запитання «Чи потребуєте ви допомоги у працевлаштуванні?»

- 54,5% малозабезпечених сімей потребують допомоги у працевлаштуванні;
- 45,5% малозабезпечених сімей не потребують допомоги у працевлаштуванні.

17) Чи потребуєте ви психологічної підтримки? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того скільки малозабезпечених сімей потребують психологічної підтримки:

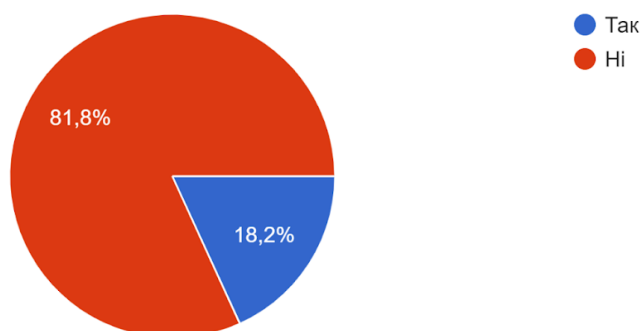

Рис. 2.17 Розподіл відповідей на запитання «Чи потребуєте ви психологічної підтримки?»

- 18,2% малозабезпечених сімей потребують психологічної підтримки;
- 81,8% малозабезпечених сімей не потребують психологічної підтримки.

18) Чи потребуєте ви медичного обслуговування? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того скільки малозабезпечених сімей потребують медичного обслуговування:

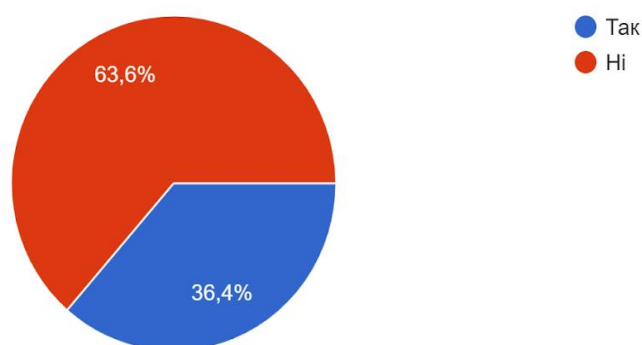

Рис. 2.18 Розподіл відповідей на запитання «Чи потребуєте ви медичного обслуговування?»

- 36,4% малозабезпечених сімей потребують медичного обслуговування;
- 63,6% малозабезпечених сімей не потребують медичного обслуговування.

19) Чи потребуєте ви соціального обслуговування? За результатами цього пункту опитування можна зробити наступні висновки щодо того скільки малозабезпечених сімей потребують соціального обслуговування:

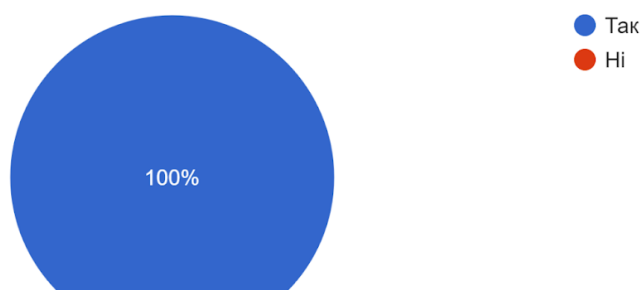

Рис. 2.19 Розподіл відповідей на запитання «Чи потребуєте ви соціального обслуговування?»

- усі малозабезпечені сім'ї потребують соціального обслуговування.

Висновок до розділу 2

Отже, за результатами експериментального вивчення потреб малозабезпечених сімей визначено, що зазвичай дохід таких сімей є нестабільним, і попри те, що більшість малозабезпечених сімей отримують допомогу, їм все ж таки важко прожити на зароблені гроші. Тобто установлений прожитковий мінімум не відповідає реаліям сьогодення, що не забезпечує права малозабезпечених сімей на достатній життєвий рівень. В більшій половині сімей є потреба в речах першої необхідності, наприклад малозабезпечені сім'ї які мають дітей гостро потребують одягу та дитячих речей. Більшість малозабезпечених сімей потребують допомоги у працевлаштуванні, а соціальне обслуговування потрібне усім малозабезпеченим сім'ям.

ВИСНОВКИ

Теоретичне вивчення особливостей надання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям та експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Схарактеризовано малозабезпечену сім'ю як об'єкт соціальної роботи. Малозабезпечена сім'я - сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий, ніж прожитковий мінімум для сім'ї. Малозабезпечена сім'я як категорія отримувачів соціальних послуг має ряд проблем, що визначають особливості соціальної роботи з нею. Соціальний працівник, повинен не тільки допомагати родині пережити труднощі, залучаючи державну допомогу, а й навчити сім'ю самопомоги, взаємодопомоги, які дають більший ефект, ніж матеріальна допомога.
2. Досліджено право малозабезпечених сімей на соціальну допомогу. Малозабезпеченість як соціальний ризик визначає неспроможність особи чи сім'ї, з огляду на об'єктивні чинники, забезпечити власний дохід на рівні прожиткового рівня в державі. Малозабезпеченість не є страховим соціальним ризиком та забезпечується в системі державної соціальної підтримки. Малозабезпеченість є критерієм відмежування адресних допомог від універсальних, право на які виникає із настанням інших соціальних ризиків, зокрема безробіття, часткового безробіття, інвалідності, тимчасової непрацездатності тощо.
3. Визначено особливості надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям - щомісячна допомога, яка надається малозабезпеченим сім'ям у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї. Державна соціальна допомога призначається і виплачується малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України

та з поважних або незалежних від них причин мають середньомісячний сукупний дохід менший від прожиткового мінімуму для сім'ї

4. Здійснено експериментальне вивчення потреб малозабезпечених сімей. Виявлено що зазвичай дохід малозабезпечених сімей є нестабільним, і попри те, що більшість малозабезпечених сімей отримують допомогу, їм все ж таки важко прожити на зароблені гроші. Тобто установлений прожитковий мінімум не відповідає реаліям сьогодення, що не забезпечує права малозабезпечених сімей на достатній життєвий рівень. В більшій половині сімей є потреба в речах першої необхідності, наприклад малозабезпечені сім'ї які мають дітей гостро потребують одягу та дитячих речей. Більшість малозабезпечених сімей потребують допомоги у працевлаштуванні, а соціальне обслуговування потрібне усім малозабезпеченим сім'ям.

Питання правового регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям в Україні досі є однією з найбільш актуальних проблем для України. Необхідно продовжувати здійснювати впровадження якісних змін при наданні державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. Перспективами подальшого дослідження є вирішення практичних питань щодо системи надання соціальних послуг малозабезпеченим сім'ям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієнко І. Адресність соціальної допомоги: теоретичний та практичний складники. Науковий юридичний журнал «Правові новели». Трудове право; право соціального забезпечення. 2019. №9. С. 62-67.
2. Бойко Я. Специфіка соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями. Людина у світі духовної культури. Філософські, культурологічні, морально-естетичні та релігійні виміри буття людини у світі. Збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених (18 листопада 2021р.) Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування, 2021. С. 123-125. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/22321/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D1%83%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96%20%D0%B4%D1%83%D1%85.%202021.pdf>
3. Бориченко К. В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс. 2019. С. 552.
4. Будяк А. Проблеми розвитку сучасної сім'ї в Україні. Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя: Матеріали X міжнародної науково-практичної Інтернет конференції (Львів, 28 грудня 2020 року): тези доповідей / Відп. ред. П.О. Куцик. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2020. С. 12. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/fakultety/Urydychny/Nauka/20-Conf_UF.pdf#page=107
5. Вознюк Н. Щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері надання державних соціальних допомог. [Електрон. ресурс]. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/614/1/Voznyuk.pdf>
6. Волошин І. Гарантії захисту прав малозабезпечених громадян. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 68-72.

7. Волошин І. П. Звернення за соціальною допомогою як елемент суб'єктивного права малозабезпечених осіб. Innovative research of legal regulation of public administration: International Scientific Conference (Lublin, June 16-17, 2017 у.). Lublin. С.29-34.

8. Волошин І. Реалізація малозабезпеченими права на соціальне обслуговування. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 6. С. 103- 108.

9. Волошин І. Щодо поняття “малозабезпеченість особи” відповідно до законодавства України. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 5. С. 28-33.

10. Волошин І. П. Щодо проблеми законодавчого визначення соціального ризику “малозабезпеченість особи”. Соціально-економічні і 12 правові підстави вдосконалення трудового законодавства на сучасному етапі: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 21 жовт. 2016 р.). Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2016. С. 88-91.

11. Волошин І. Щодо проблеми соціального захисту малозабезпечених громадян соціальними гуртожитками в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 6. С. 122-127.

12. Волошин І. Щодо проблеми юридичних гарантій реалізації малозабезпеченими особами права на соціальну допомогу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2018. № 2. Т. 1. С. 110-113.

13. Гапонюк Ю. До проблеми законодавчого регулювання соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями. Збірник наукових доробків студентів-дослідників факультету психології та соціальної роботи / за заг. ред. А. І. Конончук. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. Вип. 7. С. 24-26

14. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 р. №632. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/632-2020-%D0%BF#Text>

15. Деякі питання надання державної соціальної допомоги та пільг на період введення воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від

07.03.2022 р. № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2022-%D0%BF#Text>

16. Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2024 р. №94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-2024-%D0%BF#Text>

17. Деякі питання сприяння економічній самостійності малозабезпечених сімей: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-2021-%D0%BF#Text>

18. Кияниця З.П. Застосування ведення випадку в соціальній роботі: міжнародний досвід, практика і перспективи в Україні / З.П. Кияниця // Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Ніжин. 2016. № 1. С. 257.

19. Князькова Л. М. Захист соціальних прав громадян України на шляху до європейської інтеграції. Південноукраїнський правничий часопис. Проблеми трудового права та права соціального забезпечення. 2022. №4. С. 163-170.

20. Коломойцев М. Правове регулювання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Дніпропетровськ, 2015. С. 199. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k/dissertations/1/3.pdf>

21. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. No 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

22. Костюк В.Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". №1(15). 2017. С. 1-18.

23. Кривошеїн В.В. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація. «Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences». 2018. 1 (1-2). С. 16-28.

24. Кудлаєнко С. Адресна допомога як складова соціальної політики. Електронний журнал “Державне управління: удосконалення та розвиток” № 5, 2015. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=860>
25. Кудлаєнко С. Адресність соціальної політики України – запорука розвитку держави. Менеджмент ХХІ століття: сучасні моделі, стратегії, технології. Вінниця : Центр підготовки наукових та навчально-методичних видань ВТЕІ КНТЕУ, 2015. С. 485-488.
26. Кульчицький Т. Соціальна допомога як вид соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Věda a perspektivy*. 2023. № 2(21). С.178-185 URL: [122-246-PB.pdf](https://doi.org/10.2478/246-PB.pdf)
27. Лутицька Л.П. Соціальний захист малозабезпечених верств населення та методи його вдосконалення. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2013. № 4. С. 43–48.
28. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах: Наказ від 25.04.2008 р. №1795. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08#Text>
29. Олійник Г. Соціальна робота з малозабезпеченими верствами населення як спосіб подолання бідності. *Social Work and Education*. 2018. вип. 5. No 2. С. 28-34.
30. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / За заг. ред. І. Д. Зверєвої. Авт.: І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський, Ж. В. Петрочко, І. Саммон К.: Держсоцслужба, 2007. С. 144.
31. Потабенко Л. Малозабезпеченість як вид соціального ризику. Право та державне управління : збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. У 2-х томах. Запоріжжя : КПУ, 2019. № 3 (36). Т. 1. С. 98-103.
32. Приходько А. Інструменти соціального забезпечення малозабезпечених осіб та сімей. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. Випуск 18. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. С. 177-180.

33. Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення соціальних гарантій для окремих категорій осіб: Закон України від 02.06.2020. №646-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/646-20#Text>

34. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 р. №1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

35. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14%7C#Text> (дата звернення 14.02.2024).

36. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003 р. № 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250-2003-%D0%BF#Text>

37. Про прожитковий мінімум: Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text> (дата звернення 05.02.2024).

38. Про соціальні послуги: Закон України від 01.12.2022 р. № 2801-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 05.02.2024).

39. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 03.08.2023 р. № 3022-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

40. Рашкован М. Психологічні проблеми сім'ї як соціальної групи. МАТЕРІАЛИ XIV НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ: Матеріали XIV наукової конференції молодих вчених ОДЕКУ. Соціальні науки. м. Одеса. 2015. С. 159. URL: <https://odeku.edu.ua/wp-content/uploads/tezi-kmv-odeku-2015.pdf>

41. Синчук С. М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 229.

42. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. В. В. Утвенко. Київ : ДП "Вид. дім "Персонал", 2018. С. 254.

43. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців сфери соціальної роботи (до курсів) / уклад. : Г.В. Коваль, Е.І.Костишин, Г.П.

Васянович, В.В. Грицанюк, О.М. Міщенко, В.М. Логвиненко, Савостікова К.І.; за ред. Г.В.Коваль. Львів: ЛДУ БЖД, 2021. С. 208.

44. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. I. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. С. 256.

45. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення: навч. посіб. Київ : Знання, 2005. С. 405.

46. Тищенко О. Концептуальні основи вчення про предмет права соціального забезпечення. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. №7. С. 161-164.

47. Шумна Л. П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. д-ра юрид. наук. Чернігів, 2014. С. 455.

48. Юрчик Г. М. Система соціальної допомоги в Україні як складова національної соціальної політики. Соціально-трудова відносина: теорія і практика : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; Ін-т соц.-труд. відносин ; редкол.: А. М. Колот (голова) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2017. № 1. С. 230-242.

49. Яковлева Г. О. Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №2. С. 100-104.

50. Яковлева Г. О. Суб'єкти соціального забезпечення : дис.. д-ра. Юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2019. 434 с.

51. Who Are Lower-Income Families? : веб-сайт. URL: <https://cityofgood.sg/colabs-sg/lower-income-families-colabs/who-are-lower-income-families/> (дата звернення 14.02.2024).